

Edward Szędzielorz

**Praktyczne problemy
transliteracji cyrylicy rosyjskiej
na znaki alfabetu łacińskiego**

PT TEPIS

Warszawa 2022

Wprowadzenie

- Imiona i nazwiska (oraz ew. imiona ojcowskie) w tłumaczonym na język polski dokumencie sporządzonym w alfabecie niełacińskim do 2014 roku należało przytaczać **w transkrypcji na język polski** (i ew. w wersji oryginalnej), zgodnie z uchwałami Komitetu Językoznawstwa PAN z 20 stycznia 1956 r., opublikowanymi w *Pisowni polskiej* (Wrocław 1957), a także rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 maja 2005 r. (Dz.U. 05.102.855), przy tym bez stosowania polskich odpowiedników imion ani spolszczonych form nazwisk.

Transkrypcja

- Przez **transkrypcję** rozumieć należy system pisowni opartej na zasadzie ścisłej odpowiedniości głosek i liter. W praktyce tłumaczeniowej transkrypcja to uproszczona pisownia fonetyczna.
- Przykłady transkrypcji osobowych nazw własnych zapisanych w dokumencie źródłowym rosyjską cyrylicą i przetranskrybowanych na znaki alfabetu łacińskiego:

Transkrypcja

- Елена Юрьевна Лужкова – Jelena (*nie*: Helena*) Jurjewna Łużkowa
- Сергей Анатольевич Зверев – Siergiej (*nie*: Sergiusz*) Anatoljewicz Zwieriew
- Михаил Николаевич Барышников – Michaił (*nie*: Michał*) Nikołajewicz Barysznikow
- Елизавета Викторовна Кохановская – Jelizawieta (*nie*: Elżbieta*) Wiktorowna Kochanowska (*nie*: Kochanowska*)
- Николай Адамович Потоцкий – Nikołaj (*nie*: Mikołaj*) Adamowicz Potockij (*nie*: Potocki*)

Transkrypcja czy transliteracja?

- Art. 29.1. ustawy z dn. 28 listopada 2014 r. – *Prawo o aktach stanu cywilnego* (Dz.U.2014 poz. 1741):
„Nazwiska i imiona cudzoziemców ustala się na podstawie dokumentu podróży lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość i obywatelstwo, a nazwiska i imiona rodziców dziecka i nazwisko dziecka cudzoziemców ustala się na podstawie dokumentu podróży lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość i obywatelstwo rodziców.”

Transkrypcja czy transliteracja?

- Z dniem 1 stycznia 2015 r. weszła w życie zmiana art. 14 *ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*. Została ona wprowadzona ustawą z dnia 28 listopada 2014 r. *Prawo o aktach stanu cywilnego* (Dz.U.2014 poz. 1741) w następującym brzmieniu:
- art. 118. W ustawie z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz. U. Nr 273, poz. 2702, z późn. zm.) w art. 14 dotychczasową treść oznacza się jako ust. 1 i dodaje się ust. 2 w brzmieniu:

Transkrypcja czy transliteracja?

„2. Dokonując tłumaczenia imion i nazwisk z języków nieposługujących się alfabetem łacińskim lub posługujących się innym systemem pisma, tłumacz dokonuje transliteracji lub transkrypcji tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży lub ich kopii, a w przypadku braku tych dokumentów dokonuje tłumaczenia zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju, w którym został sporządzony tłumaczony dokument.”

Transkrypcja czy transliteracja?

- Najistotniejszą dla tłumacza przysięgłego informacją jest tu wskazanie dokumentu podróży lub jego kopii jako podstawy zapisu imion i nazwisk.
- Jednak sam tekst przywołanego wyżej ust. 2, zwłaszcza w przypadku braku tych dokumentów, jest nieprecyzyjny, stwarzający możliwość niejednoznacznej interpretacji.

Transkrypcja czy transliteracja?

- Niefortunne sformułowanie *Dokonując tłumaczenia imion i nazwisk* [...]

Przykłady jego dosłownej interpretacji:

- Юрий Чайка – Jerzy Mewa
- Гавриил Малыш – Gabriel Maluch (Malec, Szkrab)
- Любовь Скворцова – Miłość Szpakowa
- Иван Степанович – Jan s. Stefana (Szczepana)
- Варвара Фоминична – Barbara s. Tomasza

Transkrypcja czy transliteracja?

- [...] tłumacz dokonuje *transliteracji lub transkrypcji* tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży [...]

W dokumentach podróży państw posługujących się alfabetem niełacińskim nazwiska i imiona zapisane są w oryginale i w transliteracji angielskiej, np.

- Luzhkova Elena
- Zverev Sergei (ew. Sergey)
- Baryshnikov Mikhail
- Kokhanovskaia (ew. Kokhanovskaya) Elizaveta
- Pototskii (ew. Pototskiy / Pototckiy) Nikolai (ew. Nikolay)

Transkrypcja czy transliteracja?

➤ Transliteracja LUB transkrypcja?

czyli jak?

- Luzhkova Elena / Łużkowa Jelena
- Zverev Sergei (ew. Sergey) / Zwieriew Siergiej
- Baryshnikov Mikhail / Barysznikow Michaił
- Kokhanovskaia (ew. Kokhanovskaya) Elizaveta / Kochanowskaja Jelizawieta
- Pototskii (ew. Pototskiy / Pototckiy) Nikolai (ew. Nikolay) / Potockij Nikołaj

Wybór pomiędzy transliteracją a transkrypcją nie powinien zależeć od tłumacza.

Transkrypcja czy transliteracja?

- [...] w przypadku braku tych dokumentów dokonuje *tłumaczenia zgodnie z regułami pisowni obowiązującymi w kraju, w którym został sporządzony tłumaczony dokument.*

Przykład:

Nazwisko ВРУБЕЛЬ w paszporcie FR zapisano także w transliteracji angielskiej: VRUBEL. Ta sama osoba posługuje się Kartą Polaka na nazwisko WRÓBEL. Tłumaczowi zlecono tłumaczenie odpisu aktu urodzenia (*Свидетельство о рождении*) bez wglądu do paszportu.

Jakie reguły pisowni, zgodnie z ww. przepisem, tłumacz powinien zastosować?

Inne przykłady nazwisk: ХОРАЛА – HORAŁA / CHORAŁA ?,
ЖЕЦКИ – ŻECKI / RZECKI ?

Transkrypcja czy transliteracja?

- **Transliteracja** to zastąpienie grafemów języka wyjściowego grafemami języka docelowego. (*Teżaurus terminologii translatorycznej*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1993)
- W szeroko rozumianym popularnym ujęciu to sposób zapisywania tekstu pisanego w jednym alfabecie literami innego alfabetu, oparty na ścisłej odpowiedniości literowej wyrazów obu tekstów, bez uwzględniania właściwości wymowy wyrazów [...] (*Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006).

Transkrypcja czy transliteracja?

- Jaka transliteracja?
- Poniżej przedstawiono **przykłady polskiej transliteracji** alfabetu rosyjskiego opartej na normie PN-ISO 9:2000, stosowanej i obowiązującej głównie przy sporządzaniu opisów bibliograficznych i katalogowych, **w zestawieniu z transkrypcją polską**, zgodną z uchwałami Komitetu Językoznawstwa PAN z 20 stycznia 1956 r., opublikowanymi w *Pisowni polskiej* (Wrocław 1957).

Transkrypcja czy transliteracja?

ZESTAWIENIE POLSKIEJ TRANSLITERACJI I TRANSKRYPCJI
współczesnego alfabetu rosyjskiego na przykładzie osobowych nazw własnych

Litery alfabetu rosyj- skiego	Trans- lite- racja	Przykłady transliteracji	Trans- krypcja	Przykłady transkrypcji
А а	A a	Андреев - Andreev	A a	Андреев - Andriejew
Б б	B b	Борисов - Borisov Булгаков - Bulgakov	B b	Борисов - Borisow Булгаков - Bułhakow
В в	V v	Волков - Volkov	W w	Волков - Wołkow
Г г	G g	Гоголь - Gogol'	G g	Гоголь - Gogol
Д д	D d	Донцова - Doncova	D d	Донцова - Doncowa
Е е	E e	Елена - Elena	Je/e/ie	Елена - Jelena Степановна - Stiepanowna
Ё ё	Ě ě	Ёлкин - Ělkin	Jo/o/io	Ёлкин - Jołkin Ковалёв - Kowalow Семёнович - Siemionowicz
Ж ж	Ž ž	Жуков - Žukov	Ž ž	Жуков - Žukow
З з	Z z	Зуев - Zuev	Z z	Зуев - Zujew
И и	I i	Исаев - Isaev	I i/ji/y	Исаев - Isajew Воробьин - Worobjin Жилин - Žylin
Й й	J i	Буйнов - Bujnov	J j	Буйнов - Bujnow

Transkrypcja czy transliteracja?

ZESTAWIENIE POLSKIEJ TRANSLITERACJI I TRANSKRYPCJI
współczesnego alfabetu rosyjskiego na przykładzie osobowych nazw własnych

Litery alfabetu rosyj- skiego	Trans- lite- racja	Przykłady transliteracji	Trans- krypcja	Przykłady transkrypcji
К к	K k	Кузнецов - Kuznecov	K k	Кузнецов - Kuznecow
Л л	L l	Ленский - Lenskij	L l / Ł ł	Ленский - Lenskij Лужанин - Łużanin
М м	M m	Медведев - Medvedev	M m	Медведев - Miedwiediew
Н н	N n	Немцов - Nemcov	N n	Немцов - Niemcow
О о	O o	Образцов - Obrazcov	O o	Образцов - Obrazcow
П п	P p	Потёмкин - Potëmkin	P p	Потёмкин - Potiomkin
Р р	R r	Рыбаков - Rybakov	R r	Рыбаков - Rybakow
С с	S s	Синицын - Sinicyn	S s	Синицын - Sinicyn
Т т	T t	Третьяков - Tret'âkov	T t	Третьяков - Trietjakow
У у	U u	Ушаков - Ušakov	U u	Ушаков - Uszakow
Ф ф	F f	Федьков - Fed'kov	F f	Федьков - Fied'kow
Х х	H h	Хватов - Hvatov	Ch ch	Хватов - Chwatow
Ц ц	C c	Циклинский - Ciklinskij Циолковский - Ciolkovskij	C c	Циклинский - Cyklinskij Циолковский - Ciołkowski(j)

Transkrypcja czy transliteracja?

ZESTAWIENIE POLSKIEJ TRANSLITERACJI I TRANSKRYPCJI
współczesnego alfabetu rosyjskiego na przykładzie osobowych nazw własnych

Litery alfabetu rosyjskiego	Trans- lite- racja	Приклады transliteracji	Trans- krypcja	Приклады transkrypcji
Ч ч	Č č	Чайка - Čajka	Cz cz	Чайка - Czajka
Ш ш	Š š	Шарапова - Šarapova	Sz sz	Шарапова - Szarapowa
Щ щ	Ŝ ŝ	Щерба - Ŝerba	Szcz szcz	Щерба - Szczerba
Ъ	”	Подъёмов - Pod”ëmov	pomija się	Подъёмов - Podjomov
Ы	у	Вырыпаев - Vyrypaev	у	Вырыпаев - Wyrypajew
Ь	'	Вьюков - V'ûkov Горький - Gor'kij	' / pomija się	Вьюков - Wjukow Горький - Gor'kij / Gorki
Э э	Ě ě	Эфрос - Ěfros Эренбург - Ěrenburg	E e	Эфрос - Efros Эренбург - Erenburg
Ю ю	Ů ů	Юшков - Ůškov	Ju/u/iu	Юшков - Juskow; Любовь - Lubow(') Тютчев - Tiutczew
Я я	Â â	Яковлев - Âkovlev	Ja/a/ia	Яковлев - Jakowlew; Коля - Kola Няшин - Niaszyn

Transkrypcja czy transliteracja?

- Od 2004 r. w rosyjskich dokumentach podróży imiona i nazwiska zapisywane są znakami rosyjskiej cyrylicy oraz znakami alfabetu łacińskiego, zgodnie z normami **międzynarodowej transliteracji** dostosowanej do zaleceń **ICAO Doc 9303** i dotyczących m.in. dokumentów podróży odczytywanych maszynowo.

TRANSLITERACJA współczesnego alfabetu rosyjskiego

(stosowana przez organy paszportowe Rosji,
zgodna z normami ICAO Doc 9303)

Litery alfabetu rosyjskiego	Transliteracja	Przykłady
А	A	Андреев — Andreev
Б	B	Борисов — Borisov
В	V	Волков — Volkov
Г	G	Грачёв — Grachev
Д	D	Донцова — Doncova
Е ; Ё	E	Есенин — Esenin; Ёлкин — Elkin
Ж	ZH	Жуков — Zhukov
З	Z	Зуев — Zuev
И ; Ы	I	Исаев — Isaev; Весёлый — Veselyi
К	K	Кузнецов — Kuznetsov

TRANSLITERACJA współczesnego alfabetu rosyjskiego
(stosowana przez organy paszportowe Rosji,
zgodna z normami ICAO Doc 9303)

Litery alfabetu rosyjskiego	Transliteracja	Przykłady
Л	L	Лужанин — Luzhanin
М	M	Медведев — Medvedev
Н	N	Немцов — Nemtsov
О	O	Образцов — Obrastsov
П	P	Потёмкин — Potemkin
Р	R	Рыбаков — Rybakov
С	S	Синицын — Sinitsyn
Т	T	Третьяков — Tretiakov
У	U	Ушаков — Ushakov
Ф	F	Федьков — Fedkov

TRANSLITERACJA współczesnego alfabetu rosyjskiego

(stosowana przez organy paszportowe Rosji,
zgodna z normami ICAO Doc 9303)

Litery alfabetu rosyjskiego	Transliteracja	Przykłady
Х	KH	Хватов — Khvatov
Ц	TS	Циклинский — Tsiklinskii
Ч	CH	Чайка — Chaika
Ш	SH	Шарапова — Sharapova
Щ	SHCH	Щерба — Shcherba
Ъ	IE	Подъёмов — Podieemov
Ы	Y	Вырыпаев — Vyrypaev
Э	E	Эфрос — Efros
Ю	IU	Юшков — Iushkov
Я	IA	Яковлев — Iakovlev

TRANSLITERACJA współczesnego alfabetu rosyjskiego

(stosowana przez organy paszportowe Rosji,
zgodna z normami ICAO Doc 9303)

- Obowiązujące w Rosji od 2014 r. przepisy zezwalają organom paszportowym, na podstawie pisemnego wniosku zainteresowanego obywatela, na zapis w nowym paszporcie zagranicznym imienia i nazwiska literami alfabetu łacińskiego w wersji odbiegającej od obowiązującej transliteracji angielskiej, zgodny z załączonym dokumentem (dokument tożsamości/ paszport, karta pobytu, odpis aktu urodzenia lub aktu małżeństwa, dokument potwierdzający wykształcenie, dokumenty bankowe i in.), np.

TRANSLITERACJA współczesnego alfabetu rosyjskiego

(stosowana fakultatywnie przez organy paszportowe Rosji;
odstępstwa od norm ICAO Doc 9303)

Litery alfabetu rosyjskiego	Translit. fakulta- tywna	Przykłady imion i nazwisk	Transliteracja fakultatywna		Transliteracja normatywna
Е	YE	Елена Екатерина	Yelena Yekaterina	<i>zamiast</i>	Elena Ekaterina
Й	Y	Сергей Андрей	Sergey Andrey	<i>zamiast</i>	Sergei Andrei
Ц	TC	Царёв Целиков	Tcarev Tcelikov	<i>zamiast</i>	Tsarev Tselikov
Ъ	-	Подъяпольская Подъёмов	Podiapolskaia Podemov/ Podyomov	<i>zamiast</i>	Podieiapolskaia Podieemov
Ю	YU	Юрий Юшков	Yuriy Yushkov	<i>zamiast</i>	Iurii Iushkov

Aneks

PT TEPIS w dniu 14 stycznia 2015 r. skierował w sprawie przepisu art. 14 ust. 2 do Departamentu Spraw Obywatelskich Ministerstwa Spraw Wewnętrznych prośbę o wyjaśnienie zasadniczych wątpliwości związanych z interpretacją art. 14 ust. 2 uztp.

19 lutego 2015 r. Departament Spraw Obywatelskich MSW skierował nasze wystąpienie do Departamentu Zawodów Prawniczych i Dostępu do Pomocy Prawnej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Aneks

- Decyzją Departamentu Zawodów Prawniczych i Dostępu do Pomocy Prawnej Ministerstwa Sprawiedliwości problem interpretacji art. 14 ust. 2 uztp i konieczności nowej redakcji tego przepisu został włączony do programu pracy roboczej komisji ds. przeglądu *ustawy o zawodzie tłumacza przysięgłego*, powołanej przez ministra sprawiedliwości.

W skład komisji weszli m. in. przedstawiciele środowiska tłumaczy przysięgłych, zrzeszeni w swoich organizacjach zawodowych.

Aneks

- Spośród kilku wariantów proponowanego nowego brzmienia art. 14 ust. 2 uztp, których celem jest doprecyzowanie tego przepisu, na uwagę – naszym zdaniem – zasługuje poniższa wersja:
- „2. Dokonując **zapisu** imion i nazwisk z języków nieposługujących się alfabetem łacińskim lub posługujących się innym systemem pisma, tłumacz dokonuje **transliteracji** tych imion i nazwisk na podstawie dokumentów podróży lub ich kopii, a w przypadku braku tych dokumentów dokonuje **zapisu** zgodnie z **zasadami transliteracji** obowiązującymi w kraju, w którym został sporządzony **źródłowy dokument**, **umieszczając w nawiasie kwadratowym zapis w alfabecie oryginału.**”

Aneks

❖ Zapis imion odojcowskich (patronimików)

Czy można zastąpić imię odojcowskie informacją:
„syn/córka + imię ojca”?

W tradycji rosyjskiej (a także w białoruskiej, ukraińskiej i in.) imię odojcowskie stanowi integralną część osobowej nazwy własnej. W wielu dokumentach (np. sądowych, policyjnych, stanu cywilnego i in.) imię odojcowskie jest obligatoryjne.

Wniosek: zapis „syn/córka + imię ojca” może być dla odbiorcy polskiego informacją fakultatywną, podaną w tłumaczeniu poświadczonym kursywą w nawiasie kwadratowym, np. ПЛЮШКИН ИВАН АНТОНОВИЧ – Pliushkin Ivan Antonovich [*s. Antona*], jednak nie powinna ona zastępować imienia odojcowskiego.

Aneks

- Art. 30 ustawy z dn. 28 listopada 2014 r. – *Prawo o aktach stanu cywilnego* (Dz.U.2014 poz. 1741):
 - „1. Miejscem zdarzenia jest miejscowość, w której nastąpiło urodzenie, zostało zawarte małżeństwo albo nastąpił zgon, albo znaleziono zwłoki.”
 - „4. Nazwę miejscowości położonej poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej zamieszcza się w pisowni ustalonej przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej.”

Aneks

- *Urzędowy wykaz polskich nazw geograficznych świata*, wyd. II zaktualizowane, GUGiK, Warszawa 2019
- *Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*, wyd. V zaktualizowane, GUGiK, Warszawa 2019
- Zgodnie z par. 3 ust. 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 marca 2000 roku, oba ww. wykazy publikowane są „w celu stosowania przez podmioty wykonujące zadania publiczne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.” (cyt. za wprowadzeniem do obu ww. Urzędowych wykazów).

Dziękuję za uwagę